5. Hryban H.P. (2011). Fizychne vykhovannya viys'kovosluzhbovtsiv : navch. posib.; za red. H. P. a. Zhytomyr : ZHVI NAU, 2011. 820 s.

6. Ivaniy I.V. (2016). Psykholohiya fizychnoho vykhovannya ta sportu : navchal'no-metodychnyy posibnyk. Sumy: FOP Ts'oma S.P., 2016. 204 s.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).46

Дутчак Ю. В.,
https://orcid.org/0000-0003-0537-2316
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький
Журавльов Ю. Г.,
https://orcid.org/0000-0003-0691-2767
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної культури, олімпійських та неолімпійських видів спорту,
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя
Гальченко Л. В.,
https://orcid.org/0000-0002-9451-5835
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної культури, олімпійських та неолімпійських видів спорту,
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДЕФІНІЦІЇ «СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ»

У статті проведено теоретичне обґрунтування дефініції «спортивна діяльність висококваліфікованих спорстменів». При формуванні нового поняття використовувалась логіко-методологічна технологія визначення понять, яка передбачає дотримання певних принципів. У процесі проведення дослідження використовувались наступні ***методи****: аналіз літературних джерел та документів; метод системного аналізу; метод порівняння і зіставлення; метод функціонально-структурного аналізу. Встановлено, що результатом спортивної діяльності є ефективне поєднання підготовки органів, що здійснюють рух, тренованості функціональних систем організму та довершеність нервово-психічних механізмів регуляції рухів, станів, поведінки. Виокремлено специфічні особливості спортивної діяльності висококваліфікованих спортсменів. Акцентовано увагу, що під час оцінювання успішності змагальної діяльності важливого значення набуває надійність виступу спортсменів на престижних міжнародних змаганнях, що свідчить не тільки про рівень психічної підготовленості, а є інтегральним показником оцінки фізичних, функціональних, психічних, мобілізаційних якостей спортсмена.*

Сформульована авторська дефініція «Спортивна діяльність висококваліфікованих спортсменів», яка трактується як фізична та/або ментальна діяльність, що передбачає активну взаємодію з навколишньою дійсністю шляхом навчально-тренувальної підготовки, яка охоплює технічну, тактичну, теоретичну і психологічну підготовки та змагальної діяльності для задоволення потреби та досягнення запланованої цілі.

Ключові слова*: дефініція, спортивна діяльність, висококваліфіковані спортсмени, успішність.*

Dutchak Y., Zhuravlov Y., Galchenko L. Theoretical substantiation of the definition "sports activities of highly qualified athletes". *The article provides a theoretical substantiation of the definition of "sports activities of highly qualified athletes". When forming a new concept, a logical-methodological technology of definition of concepts was used, which provides for the observance of certain principles. The following* ***methods*** *were used during the research: analysis of literary sources and documents; system analysis method; method of comparison and comparison; method of functional and structural analysis. It has been established that the result of sports activity is an effective combination of training of the organs that perform movement, training of the body's functional systems, and perfection of the neuropsychological mechanisms for regulating movements, states, and behavior. The specific features of sports activities of highly qualified athletes are singled out. Attention is drawn to the fact that when evaluating the success of competitive activities, the reliability of athletes' performances at prestigious international competitions becomes important, which indicates not only the level of mental preparation, but is an integral indicator of the evaluation of the athlete's physical, functional, mental, and mobilization qualities.*

The author's definition "Sports activities of highly qualified athletes" is formulated, which is interpreted as a physical and/or mental activity that involves active interaction with the surrounding reality through educational and training training, which includes technical, tactical, theoretical and psychological training and competitive activities to meet the needs and achieving the planned goal.

Key words: *definition, sports activity, highly qualified athletes, success.*

Постановка проблеми у її загальному вигляді. Сучасна багаторічна система підготовки висококваліфікованих спортсменів потребує інноваційних підходів до означеного процесу внаслідок глобальних змін та зрушень в сучасному спорті вищих досягнень у світовому масштабі. В таких умовах принципове значення має інтерпретація понять, що є базовими у дослідженнях.

Аналіз літературних джерел з теорії спорту дозволив констатувати, що фізична, технічна, тактична підготовленість топ-спортсменів приблизно однакова, внаслідок чого результат спортивних змагань (перемога) суттєво залежить від

психологічних факторів, можливостей та резервів психіки спортсмена. Потреба перемогти, мотив до демонстрації кращого результату, високий емоційний підйом, психологічний настрій можуть забезпечити перемогу над сильнішим суперником, який не був психологічно мобілізованим [4, 7].

Обґрунтування наукової теорії пов'язане з потребою уточнення слів, що в ній використовуються і взяті зі звичайної мови, та з визначенням надійних критеріїв відмінностей, специфіки об'єктів пізнання, зумовлює потребу вивчення логічного прийому, відомого під назвою «дефініція».

У «Сучасному словнику іншомовних слів» вказано, що поняття «дефініція» походить від латинського «defininito», що перекладається як «визначення», і означає визначення якого-небудь поняття, яке відображає його істотні ознаки [6, с. 158].

У процесі введення та використання нових дефініцій можуть виникнути проблеми, пов'язані в першу чергу із суб'єктивізмом дослідника. З метою усунення означеного доцільно використовувати логіко-методологічну технологію визначення понять, яка передбачає дотримання трьох основних принципів: урахування ефективності визначень; розмежування змістовного і термінологічного аспектів і відповідних проблем визначення; необхідність введення та аналізу не одного поняття, а системи понять, важливих для виокремлення та диференціації різних об'єктів, які вивчають. Використання вказаної технології видається доцільним під час обґрунтування визначень, що стосуються спортивної діяльності.

Мета статті – здійснити теоретичне обґрунтування дефініції «спортивна діяльність висококваліфікованих спостменів».

Методи дослідження: аналіз літературних джерел і документів; метод системного аналізу; метод порівняння і зіставлення; метод функціонально-структурного аналізу.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасна теорія і практика фізичної культури і спорту доводить, що особистість висококваліфікованого спортсмена трансформується з пасивного учасника процесу підготовки на активного, тобто він стає повноправним учасником (партнером) процесу підготовки, суб'єктом спортивної діяльності. Спортсмен повинен брати на себе відповідальність та задовольняти свої потреби чи досягати мети у вдосконаленні його спортивної майстерності.

В. М. Костюкевич трактує поняття «діяльність» як психічну та рухову активність людини, що регулюється свідомістю та спрямована на досягнення свідомо поставленої і суспільно значущої мети [2, с. 57].

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» в ст. 1 зазначено: «Спортивна діяльність – це заходи, що здійснюються суб'єктами сфери фізичної культури і спорту для розвитку спорту».

Вважаємо, що означене визначення має дуже загальний характер і не відображає сутність спортивної діяльності особистості спортсмена.

Характеризуючи спортивну діяльність, науковець І.А. Вожжов виокремлює її дві сторони : «з одного боку, вона, як і будь-яка людська діяльність, є «одиницею життя» спортсмена, основним способом взаємодії спортсмена з навколишнім соціальним середовищем, задоволенням матеріальних та духовних потреб та ін; з іншого боку, вона є сукупністю цілеспрямованих рухових дій, зумовлених досягненням певних цілей та у вигляді вирішення завдань фізичної, тактичної, технічної, психологічної підготовки спортсмена» [1 , с. 27].

Аналіз літературних джерел дозволяє констатувати, що результатом спортивної діяльності є ефективне поєднання підготовки органів, що здійснюють рух, тренованості функціональних систем організму та довершеність нервово-психічних механізмів регуляції рухів, станів, поведінки. Спортивна діяльність має суттєві відмінності від інших видів діяльності особистості. Вважаємо, що провідними чинниками спортивної діяльності є: об'єктом зміни є власне тіло спортсмена і його рух; наявність граничних фізичних та психічних навантажень; боротьба за перемогу як єдина і необхідна мета спортивної діяльності.

Значно розширили характеристику особливостей спортивної діяльності дослідники Н.А. Олійник і С.М. Войтенко. Дослідники зазначають: «спортивна діяльність характеризується такими специфічними особливостями:

1. Її предметом є сама людина (спортсмен). Він виступає не тільки суб'єктом, а й об'єктом діяльності.

2. Вона характеризується спеціально-організованою високою руховою активністю, виключно заради руху.

3. Основою спортивної діяльності є змагання, тобто регламентоване суперництво, в якому можна об'єктивно порівняти певні здібності спортсменів і виявити їх максимальний прояв. Без змагань спортивна діяльність втрачає свою сутність.

4. Установка в спортивній діяльності – досягнення максимально високих результатів шляхом застосування зростання фізичних навантажень.

5. Неодмінною умовою спортивної діяльності є захопленість спортсмена, стійкий інтерес до одного виду спорту.

6. Спортивна діяльність пов'язана з високими, нерідко максимальними і навіть граничними фізичними і психічними навантаженнями.

7. Спортивна діяльність характеризується не тільки проявом м'язової активності при виконанні фізичних вправ, але і оволодінням високою технікою їх виконання. Це вимагає від спортсмена систематичного і тривалого тренування, в процесі якого він засвоює і удосконалює певні навички і розвиває необхідні рухові якості і здібності.

8. Спортивна діяльність супроводжується почуттям зростання, розвитку, вдосконалення.

9. Продуктом (кінцевим результатом) спортивної діяльності є спортивне досягнення (як факт демонстрації спортсменом своїх можливостей в конкретному виді спорту). Крім того, наслідок спортивної діяльності виступає у вигляді оздоровчого, освітнього, виховного, соціологічного і психологічного ефектів, які свідчать про гармонійний розвиток людини.

10. Спорт характеризується соціальною значимістю: підготовка до праці і захисту Батьківщини, встановлення дружніх контактів із зарубіжними спортсменами, розвиток патріотичних та інтернаціональних почуттів, створення специфічних спортивних цінностей» [3, с. 11-12].

Відзначаємо, що висока результативність у спортивній діяльності можлива при наявності у спортсмена певних здібностей. Під здібностями, як стверджують M.R. Beauchamp і M.A. Eys, розуміють індивідуально-психологічні особливості людини, від яких залежить успішність набуття знань, умінь та навичок та ефективне використання їх у діяльності [8, с. 114].

Здійснення особистістю спортивної діяльності детермінується необхідністю задовольняти певні потреби. Потреба – це стан живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності і є рушійною силою їхньої активності. Осягнення наявності потреби та розуміння її змісту формують мотиви та цілі діяльності, загалом та спортивної діяльності, зокрема.

Таким чином відбується складний психологічний процес: наявність потреби; мотивація, що передбачає усвідомлення суб'єктивної та об'єктивної сторони потреби та дії; мотив, спонукання людини до фізичної та психологічної активності з метою задоволення певних потреб (рис. 1).

Рис. 1. Процес спортивної діяльності

Відзначаємо, що мотив є провідним чинником спортивної діяльності та досягнення запланованих результатів означеної діяльності.

Під час оцінювання успішності змагальної діяльності, як вважає M. Kellmann, важливого значення набуває надійність виступу спортсменів на престижних міжнародних змаганнях, що свідчить не тільки про рівень психічної підготовленості, а є інтегральним показником оцінки фізичних, функціональних, психічних, мобілізаційних якостей спортсмена [9, с. 96].

Успіх у спортивній діяльності та досягнення запланованих цілей можливий у випадку сформованості мотиву та використання всього арсеналу фізичних вправ, як основного способу діяльності, а саме: вдосконалення техніки виконання вправи, формування тактичного мислення та прийняття рішення при дефіциті часу, психологічна стійкість та інше.

Досягненню цілей спортивної діяльності можуть перешкоджати суб'єктивні та об'єктивні фактори, до яких відносять: підготовленість спортсмена та його індивідуально-психологічний стан, дії суперника, умови проведення змагань, стан спортивних снарядів та побутові чинники.

Аналіз літературних джерел дозволив сформувати компоненти спортивної діяльності, до яких відносимо: здібності, мотивація, способи діяльності, досягнення цілей. Характеризуючи спортивну діяльність, відзначаємо нерівномірність розподілу її в часі, а також у певні періоди підготовки та участі у змаганнях за фізичними та емоційними навантаженнями, що обумовлено рангом змагань та відповідальності за результати виступу.

Спортивна діяльність відноситься до системи соціальних відносин, внаслідок чого вона виконує певні соціальні функції. Заслуговує уваги думка В.М. Сергієнко, який виокреми наступні соціальні функції:

«1. Змагальна (спортивна діяльність без змагань втрачає свій сенс, адже головне в спорті – це досягнення максимальних результатів при фізичних та психічних навантаженнях;

2. Засіб різнобічного розвитку, виховання та підготовки до інших видів діяльності (спорт є засобом різнобічного розвитку особистості, впливає на вдосконалення фізичних і психічних якостей, формування життєво необхідних умінь і навичок. Підготовка фахівців для галузі «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» надає великі можливості для виховання моральних, естетичних, інтелектуальних якостей спортсмена, його волі та емоцій);

3. Оздоровчо-рекреативна (заняття спортом позитивно впливають на здоров'я людини через доступність активного відпочинку та є джерелом позитивних емоцій);

4. Естетична (завдяки розвитку засобів масової інформації, спорт як видовище приносить естетичну насолоду глядачам);

5. Формування соціальних відносин (у процесі спортивної діяльності люди вступають у різноманітні взаємодії між собою, утворюються взаємо- відносини між: членами однієї спортивної команди; спортсменами, які беруть участь у змаганнях; спортсменами та суддями; спортсменами і тренером; спортсменами та уболівальниками;

6. Економічна (економічне значення мають фінансові засоби, отримані від спортивних видовищ, експлуатації спортобладнань)» [5, с. 83].

Відзначаємо, що спортивна діяльність є важливою не тільки безпосередньо для сфери фізичної культури і спорту, а і для всього національного суспільства.

Висновок. Спортивна діяльність висококваліфікованих спортсменів – це фізична та/або ментальна діяльність, що передбачає активну взаємодію з навколишньою дійсністю шляхом навчально-тренувальної підготовки, яка охоплює технічну, тактичну, теоретичну і психологічну підготовки та змагальної діяльності для задоволення потреби та досягнення запланованої цілі.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на встановлення факторів спортивної діяльності, що забезпечать успішність у змагальній діяльності висококваліфікованих спортсменів.

Література

1.Вожжов І. А. Психолого-педагогічні супроводження спортивної діяльності з ігрових видів в контексті самореалізації особистості . *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, (2), 2023. С. 27–31.

2.Костюкевич В. М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації : навч. посіб. Вінниця: «Планер», 2007. 273 с.

3.Олійник Н. А., Войтенко С. М. Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. Вінниця: ВНАУ, 2020. 240 с.

4.Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування : підручник. Київ : Перша друкарня, 2021. 672 с.

5.Сергієнко В. М. Фізкультурно-спортивна діяльність тренера з виду спорту : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2022. 184 с.

6.Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / укл. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 796 с.

7.Тодорова В.І. Основи теорії і методики спортивного тренування : навч. посіб. Одеса : Університет Ушинського, 2023. 206 с.

8.Beauchamp M. R., Eys M. A. Group dynamics in exercise and sport psychology : contemporary themes. London, New York: Routledge, 2008. 260 p.

9.Kellmann M. Review Preventing overtraining in athletes in high-intensity sports and stress/ recovery monitoring. *Scand J Med Sci Sports*, 2010. Oct. (№ 20). P. 95–102.

References

1.Vozhzhov I.A. (2023). Psykhologo-pedagogichni suprovodzhenya sportyvnoyi diyalnosti z igrovykh vydiv v konteksti samorealizatsii osobystosti [Psychological and pedaogigcal support of sports activity in sports games in the context of personality self0realization]. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 2. S. 27-31 [in Ukrainian]

2.Kostyukevych V.M. (2007). Teotiya I metodyka sportsmeniv vysokoyi kvalifikatsii: Navchalnyi posibnyk [Theory and methods of training of highly-qualified athletes: Textbook]. Vinnytsya: Planer [in Ukrainian]

3.Oliynyk N.A., Voytenko S.M. (2020). Psykhologichni osoblyvosti spotyvnyi diyalnosti [Psychological aspects of sports activity]. *Monograph*. Vinnytsya: VNAU [in Ukrainian]

4.Platonov V.M. (2021). Suchasna systema sportyvnoho trenuvannya: pidruchnyk [Modern system of sports training: textbook]. Kyiv: Persha drukarnya [in Ukrainian]

5.Serhiyenko V.M. (2022). Fizkulturno-sportyvna diyalnist trenera z vydu sportu: navchalnyi posibnyk [Physical culture and sports activity of a coach in different kinds of sport: textbook]. Sumy: Sumy State University [in Ukrainian]

6.Skopnenko O.I. & Tsymbulyik T.V. (2006). Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 20 tysyach sliv i slovospoluchen [Modern dictionary of modern words: around 20 thousand words and word combinations]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian]

7.Todorova V.I. (2023). Osnovy teoriyi i metody sportyvnoho trenuvannya: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of theory and methods of sports training: textbook]. Odessa: Ushynskyi University [in Ukrainian]

8.Beauchamp M.R., Eys M.A. Group dynamics in exercise and sport psychology: contemporary themes. London, New York: Routledge, 2008. 260 p.

9.Kellmann M. Review Preventing overtraining in athletes in high-intensity sports and stress/ recovery monitoring. *Scand J Med Sci Sports*, 2010. Oct. (№ 20). P. 95–102.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).47
УДК: 378.6:355

Євтушенко В.В.,
https://orcid.org/0009-0007-0832-2724
доцент кафедри спеціальної фізичної та бойової підготовки,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті обґрунтована система основних наукових підходів навчання спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів СБУ також висвітлено теоретичні засади та досліджено стан та формування змісту спеціальної фізичної підготовки майбутніх оперативних співробітників СБУ, запропоновано шляхи удосконалення вказаної ділянки роботи у ЗВО відомства.

Сучасний етап реформування СБУ спрямований на інтенсифікацію процесу підготовки військовослужбовців. Одним із її пріоритетних напрямів є посилення прикладної спрямованості ФП, що сприятиме розвитку та вдосконаленню у майбутніх офіцерів спеціальних фізичних якостей, формуванню навичок до ефективних дій в складі бойових груп та індивідуально в умовах підвищеного ризику, складної оперативної обстановки. Фізична підготовленість офіцерів дозволяє їм зберігати працездатність і навички ефективного управління підлеглими в стресових ситуаціях, що зустрічаються при виконанні оперативно-службових завдань. Тому зростає актуальність оптимізації процесу ФП курсантів, формування їхньої готовності до виконання складних професійних завдань.